

Petr Kotyk

Deset tisíc změn
se znovu mění.
Dno všeho vrchol
prázdnoty

Rozhovory a promluvy
českých literátů
z let 1990–1995

Cherm

Praha 2008

Vychází za finanční podpory Nadace Českého literárního fondu.

© Petr Kotyk, 2008

Photo © Lucia Gardin, Petr Kotyk,

Viktor Stoilov, Tomáš Mazal, 2008

© Cherm, 2008

ISBN 978-80-86370-35-4

PODĚKOVÁNÍ
A VĚNOVÁNÍ:

Michalu Ajvazovi, Miroslavu Červenkovvi, Václavu Daňkovi, Viktoru Fischlovi, Bohumile Grögerové, Josefu Hiršalovi, Daniele Hodrové, Václavu Jamkovi, Emilu Julišovi, Milanu Jungmannovi, Jiřímu Kolářovi, Edě Kriseové, Vladimíru Mertovi, Sylvii Richterové, Susanně Rothové, Rio Preisnerovi, Pavlu Tigridovi, Zdeňku Urbánkovi, Madle Vaculíkové, Janu Vladislavovi a Haně Žantovské.

Kniha vyšla díky trpělivé podpoře mé ženy Světlany Kotykové a zájmu a obětavé pomoci Jana Šulce, Jana a Jany Majcherových a Mileny Vojtkové.

Eda Kriseová: Řeč je zavádějící. Červenec 1990.

Kterí autoři a knihy měli zásadnější vliv na váš duchovní vývoj?

Zásadní vliv na mě měly pohádky Boženy Němcové, K. J. Erbena, jeho „Kytice“, „Medvídek Pú“, „Bhagavadgíta“, Nietzscheho spisy a kusy Schopenhauera přeložené do češtiny. Největší vliv na mě asi měl profesor Jan Patočka. Chodila jsem na jeho přednášky, ještě když přednášel na Filozofické fakultě Karlovy univerzity, a pak začátkem 70. let na domácí „černé“ semináře. Před Chartou měl v jednom ateliéru přednášku, která se jmenovala „Duchovní člověk a intelektuál“. Tenkrát jsme si mysleli, že odešel do vnitřní emigrace jako Platon a chce napsat velké dílo. Jenže v době, kdy pronesl tuto přednášku, se už rozhodl, že bude Sokrates. Stal se duchovním vůdcem Charty 77. Estébáci ho zahubili vý-

slechly a to, co předvedli na jeho pohřbu... Pohřeb profesora Patočky byl uzlovým bodem mého života.

Jednou jste řekla, že psaní je pro vás bílou magií. V povídce „Ráno v kostele“ píšete: „Bůh je slovo a slovo má moc, o níž nevíme, protože má nejen význam, ale i vibraci, je nabitó energií, která koná něco, co předem neumíme určit, a stejné je to s myšlenkami, které neřizené vytváříme, a ony se nám vracejí a mučí nás a mohou nás i zabít.“ Když píšete, uvědomujete si tuto moc slov?

Samozřejmě, a není to můj objev. Máte kupříkladu už po tisíciletí mantry, součást mentálních cvičení, slova, která opakováním vzbuzují vibrace. Moje zvědavost vždycky překonává můj strach. Zkoušela jsem všelijaké věci, kterých se lidé i bojí. Tak jsem také zkusila černou magii, ale nikomu bych to nedoporučovala. I z tohoto zážitku vyrůstá můj filozofický názor: v životě máme dělat tak, jak máme dělat, a když uhneme nebo uděláme něco, co nemá být, tak jsme okamžitě potrestáni. Lidé si to obyčejně ne-

spojí a nevědí, že trest-reakce následuje okamžitě, ne jako v křesťanství, kde napřed hřešíte a až po smrti přijdete do pekla, či nebe, jste-li hodný. Prostě nebe i peklo je zároveň v tomto životě.

Neseme je v sobě...

Ano, a jsme pořád napnuti na skřípec mezi nebem a peklem a celé umění je vlastně tím rozporem a pnutím mezi nebem a peklem a vzta-
hováním se k něčemu absolutnímu, což je problém, který životem řešíme a který v umění je koncentrovaný a zhuštěný.

V povídce „Nenarozený“ píšete: „Dům je plný života, o němž nic neví. Jako by tu byl jiný čas nebo se jinak počítal. Někdy ji napadá, že třeba v jiném čase žijí s námi současně lidé ze staré Babylonie a z Egypta, že se můžeme narodit do kteréhokoliv tisíciletí nebo století z milionů let, v nichž žije vesmír. Jde to dopředu i nazpátek, protože všechno bylo, jest a bude, musí být zároveň v jediném okamžiku.“ Ovlivnění východní filozofií jde u vás

tak daleko, že nějakou aktivně vyznáváte, nebo si vytváříte svoji osobitou životní filozofii?

Filozofie je praxe, způsob života, nevytváříte ji, ale žijete. Zkušenosti získáváte během praxe a jsou prakticky neshleditelné. Najednou objevíte, že někteří lidé mají z praxe stejné zážitky jako vy, to znamená, že jakmile začnete systematicky meditovat, jdete do sebe a setkáváte se sám se sebou a otevřete si vědomí a možná z něj vyplují věci, které nemusíte unést. Otvírá se tím vnitřní hlas, který vás vede a promlouvá k vám. Jste-li rozptýlený, nemůže k vám mluvit. Musíte se stále jakoby usebrávat, a jestliže jste takto napojený sám na sebe, pořád znovu vytváříte svět kolem sebe a sebe. Z filozofů anebo učitelů je mi nejbližší Jiddu Krishnamurti, který nemá nic společného s Hare Krišna, ale vyzývá právě k tomu, aby něco se sebou udělal každý sám, že nelze někoho poslouchat nebo následovat.

Jiří Gruša v jednom rozhovoru říká, že vaše generace byla zaujata pamětí, nikoli historií, protože

historie v době vašeho dospívání byla šíleným způsobem zmanipulována a osekána. Tudiž vás historie nezajímala, ale zajímala vás paměť lidí, to autentické v nich. Dalo by se doplnit, že jste byla zaujata i zkoušením všeho možného?

Když si vezmete moji první knížku, „Křížovou cestu kočárového kočího“, tak vidíte, že je o paměti. Vyhledávám staré lidi, kteří pamatují jiné časy. Vždycky jsem toužila po kontinuitě „jiného“ než toho, do čeho jsme se narodili a co jsme dostali jako hotovou věc, protože jsme neměli možnost to ovlivnit. Nikdo se nás neptal, jestli se nám to líbí, nebo nelíbí. Když se narodíte za války a dětství prožijete v 50. letech, máte pečeť na celý život. Proto paměť: nás zajímalo, jak to ve skutečnosti bylo, a kromě zakázaných fondů knih existovala jenom živá paměť lidí. Když jsem třeba psala „Perchtu z Rožmberka“, tak jsem prostudovala celé 15. století, protože mě zajímalo, jak to bylo s husity, reformním hnutím a vlastně s celým křesťanstvím. Perchta je můj první nesmělý pokus o vypořádání se s křesťanstvím. Východní filozofie mi připadala

vždycky mnohem přirozenější. V křesťanství existuje systém zákazů, co člověk nemá dělat, ale východní filozofie je založena na zkušenosti. Napřed poznáte, co to je hřích, a pak se vědomě hříchu vzdáte, a nežádá se po vás, abyste se hříchu vzdali předem, není tam potlačování, sebetrýznění, člověk se nevylepšuje utrpením. A vaše životní filozofie, váš život celý může být založen na zkušenosti a ne na jejím odmítání. V křesťanství jsou dogmata, která ani neumím vysvětlit, ale co vysvětlit, neumím je přijmout, jako třeba neposkrvněné početí, věčné zatracení apod.

Takže vy se snažte vyvarovat dualismu dobra a zla...

Kategorie dobra a zla pro mě nemají žádný význam. V důsledku vedou ke zjednodušenému ideologickému způsobu života. Dobro je pro každého něco jiného. Mohu si myslet, že k nějakému člověku jsem dobrá, a ve skutečnosti jím manipuluji. Navíc všechno, co se mně v životě stalo úplně zoufalého a špatného, se postupem

času ukázalo jako dobré anebo dokonce nejlepší. Kdo může posoudit, co je dobré a zlé? Zlo je nedostatkem dobra, jako když je lampa zahalena závojem. Všechna pravidla lidského soužití jsou dána v Desateru. Ale za tím vším je vesmír, kde lidské zákony neplatí, a my jsme součástí vesmíru.

Každé dobro v sobě nese vejce zla.

Ano, čínský princip jin a jang. Přesně.

Často píšete: „Všechno jde tak, jak má jít, a jestli máme být spolu, tak budeme.“ Nebo: „Mám pocit nepravosti života a nelituji ničeho. Proto je mi jedno, kde jsem, v zimě nebo v létě, šťastná nebo nešťastná.“ Tento postoj se táhne jako stříbrná nit nejen vaším dílem, ale zřejmě i vaším životem. Když jsme mluvili o vašich oblíbených autorech, dodala jste, že to, že si člověk něco přečte, nemá žádnou cenu, pokud v tom není něco, co už on v sobě má obsaženo, zažito. Vidíte svůj život jako jistou kontinuitu, zákonitost, anebo se to nedá nazývat těmito termíny?

Jako zákonitost. Když hledím životem nazpět, vidím až dnes uzlové body, ze kterých jsem jakoby vykročila nějakým směrem. V té době zdánlivě bylo několik možných cest, ale z hlediska současného zjišťuji, že byla jenom jediná. Rozhodnutí je i záležitostí zkoušky, jakéhosi strachu, vy musíte pořád vykračovat do prázdna. Profesor Patočka učil, že v katastrofě se nám zjevují všechny naše možnosti a že autentický způsob života vede vykročením do prázdna, a za to, že jste měl odvahu vykročit do prázdna, se vám zjevují vaše skutečné možnosti. Zatímco když odvahu nemáte a volíte v rámci nějakého racionálního kalkulu, „v kruhu“, když já udělám tohle, tak se mi stane tohle, tak se můžete se svým životem úplně minout. Protože naším úkolem tady je, abychom realizovali to, co do nás bylo vloženo, a především abychom to, co máme v životě dělat, poznali. Po životě plném racionálních kalkulů můžete ve stáří dospět k poznání, že jste neudělal nic z toho, co jste udělat měl.

Takže když člověk čte určité věci a nachází v nich sebe, zkouší a opět nachází sebe, myslíte si, že člověk „to“ už musí mít předem v sobě, aby to vůbec v tomto životě našel?

Každý člověk „to“ poznatelné v sobě má. Těžko se o tom mluví. Máme v sobě určitou soustavu kódů a tuto nakódovanou cestu, úkol, který dostáváme, bychom měli svým životem naplnit. Není to úkol jako úkol, ale určitý náboj, řekněme.

Píšete: „Smířit se s dvojakostí světa lidí a dějů, to znamená být dospělým. Dobré i špatné zároveň, krásné a ošklivé, a přitom pořád směřovat mimo svou dvojakost. Pokud máte rozpor, znamená to, že ještě máte žít, i kdyby člověka rozkrojili na dvě poloviny. Hvězda, anebo kříž. Hvězda je lepší alternativa kříže. Aspoň podle chiromantie.“ A podle vás je hvězda lepší alternativa než kříž?

Když máte na ruce vepsanou hvězdu, tak vás čeká menší zkouška, nějaký uzel. Jako máte v astrologii vzestupný a sestupný uzel, tak máte na ruce kříže, anebo hvězdy. A hvězda je jakoby

nižší oktáva kříže, to znamená, že je míň obtížná než kříž. Ale můžete to také vzít tak, že v esoterických vědách máte obyčejně nejdřív zkoušku lehčí a pak teprve těžší. Neobstojíte-li v lehčí, dostáváte těžší. I v mýtu, v pohádkách máte tři zkoušky a jejich obtížnost se stupňuje. V astrologii, kde čteme, jak makrokosmos určitým způsobem ovlivňuje mikrokosmos v nás, se vám třikrát vrací Saturn ve vašem horoskopu na stejné místo. Poprvé naznačí, o co by mohlo jít, a trochu vás propne. A vy, když neprojdete první branou, tak projití druhou branou už je těžší, a když se vyhnete i druhé, přichází třetí, obrazně řečeno, a tu už hlídá Saturn, pán smrti a pán času, a vyzkouší vás tak, že třeba čelíte smrti, ať své či někoho blízkého, což může být horší než smrt vlastní. Mluvím v ob-
razech.

Hvězda a kříž se myslím neobjevily ve vašem díle náhodou. V obou případech se jedná o archetypální znaky. Myslíte, že společnost má určitou archetypální strukturu, která je neměnná? To zna-

mená, že se určitým věcem, například naplňování své cesty a duchovním naukám v průběhu dějin, věnuje přibližně stejné procento lidí z celkové populace společnosti?

Jsou „materialistická“ a „idealistická“ dějinná období, říká historik Josef Pekař, která se v historii střídají. Například gotika je obdobím duchovního vzepětí, kdy se duchovními věcmi zabývá víc lidí, a pak máte období materialistická, kdy duch je utlučen, protože se lidem zdá, že ratio je tak mocné a důležité, že všechno vysvětlí, což je například osvícenství anebo doba marxismu u nás i jinde. Marxismus okouzluje lidi jednoduchým pojetím světa a života, zbavil lidi povinnosti vytvářet svůj autentický život v každém okamžiku, což se zdá být namáhavé. Lidé si udělají jednu provždy šablonu, kterou na všechno nasadí. Skutečný život tím ztratí, protože se dostanou do naprosto bludné krajiny, kde je všechno předem stanovené, jenom dobré, nebo jenom špatné. Do krajiny, kde jsou lidé i umění posuzováni podle předem dané šablony. Materialistický přístup ke světu je pro mne

obdobím úpadku. Dnes jsme na konci tohoto způsobu vidění světa, vyčerpalo se, ale lidé to ještě nevědí nebo si to nechtějí připustit. Když nezmění způsob myšlení, a tedy i života, tak..., ale co tu budu opakovat, co je známé.

Dalo by se o událostech v Československu po listopadu 89 mluvit jako o návratu k řádu?

Když jsem v roce 69 viděla „Všechny dobré rodáky“, tak jsem tři hodiny plakala a říkala mamince, že už tu nebudu a odejdu, protože je tady všechno vyrvané z kořenů a nikdy už se to nemůže napravit. Zničené a zmrzačené životy, neštěstí, která se dědí, se nedají napravit, ale myslím, že se jde vrátit k řádu, jenž nezávisle na nás i tady celou dobu existuje, a že když věci přivedete zpět k řádu, jsou samy schopné regenerace. To, v čem žijeme, zatím jako návrat k řádu nevypadá, ale stejně není kam odejít.

V „Prázdninách s Bosonožkou“ se dopisování víly s dětmi dá interpretovat i tak, že víla dává dětem recepty, jak se k řádu vrátit. Na poslední stránce

knihy víla píše: „Víly z Orionu k nám padají v domečcích ze sněhových vloček. Vyprávějí o vesmíru, kde nejsou lidé, a proto tam platí neměnný řád. Lidé se tady na Zemi domnívají, že jsou pány všeho tvorstva a že mohou rozhodovat o životě a smrti. Byli by ale mnohem spokojenější, kdyby se zařadili mezi ostatní tvory, kdyby byli poslušnější a pokornější. Děti ještě někdy k tomuto velkému řádu rozumu mají blízko a mají blízko k přírodě. Proto s nimi kamarádíme. Dospělí už ani na víly nevěří. Nevěří na nic, co nevidí a neslyší, a myslí si dokonce, že je na světě jen to, co vidí a slyší. Tak to není. Ví to vaše máma a ještě několik lidí.“

Zjišťuji, že to vypadá neskromně, ale s tím řádem to platí, je to vlastně řád Kantův. Vždycky jsem s lítostí pozorovala mučenou přírodu a zároveň mě štválo, že s tím, co se dětem předkládá často jako literatura, například že se v 18. galaxii srazila tramvaj s kosmickou lodí, proniká do dětského světa cosi obudného, nenáležitého. Napřed musíte děti naučit vztahu k úplně prostým, jednoduchým věcem a teprve pak ke složitým, a ne obráceně. Pak lidé ničí pří-

rodu opravdu na každém kroku, protože k ní žádný vztah nemají. Poselstvím obou knížek je, že nejsme pány tvorstva, že člověk musí být pokorný vůči tomu, co nás obklopuje, k přírodě i životu samému, že určité věci jsou posvátné a musíme je bránit a ne s nimi beztrestně nakládat, jak se nám zrovna zamane. Překlad „Bosonožky“ do francouzštiny ztroskotal na nakladateli, který řekl, že ani dospělí, natož děti, neznají jediný název kytky a přece nebudou hledat v herbářích. Odcizení přírodě je celosvětová záležitost, lidé zkrátka nevěnují pozornost nějaké pro ně anonymní trávě. Neznají ani názvy různých druhů obilí. Strom je pro ně něco, co když se porazí, tak se porazí, prostě to nemá duši.

„Prázdniny s Bosonožkou“ čekají už šest let v Albatrosu na vydání. Moje dětské knížky mají smůlu. Vadí mi, že ilustrátor londýnských exilových vydání vílu Bosonožku nakreslil. To prostě nejde! Obraz víly si musí udělat každý sám a to je právě to, co je v umění a literatuře úplně nejdůležitější. Neříkáte člověku: je to takhle

a takhle, ale člověk si svoji „vílu“ musí stvořit sám. Ale vy ho musíte přivést až na dosah, k bodu, že toho je schopen, protože vy čtenáře textem vyladíte. V tarotu je karta poustevníka, člověka, který jde s lucernou a s holí, a vy textem můžete člověku dát lucernu a hůl a říci: „Jdi!“ V literatuře, v umění, ve filozofii, v józe, ve všem! Dáte člověku vybavení na cestu do neznáma, ale „vidět“ a „jít“ už musí sám. Bojím se ale o těchto věcech mluvit, protože i jich se dnes zmocnila komerce, cokoli, co by mohlo lidem pomoci, někteří lidé okamžitě zneužijí, to jest vysvětlí si to po svém, intelektuálně si pohrají a pak to zase zahodí.

Ve vašem díle se objevují názvuky nejen učení o karmě a reinkarnaci, ale i toho, že určité věci a vztahy si táhneme v sobě i geneticky. Dá se to tak říci?

Ano. Věřím na reinkarnaci na základě zážitků z meditací. Je to záležitost osobní zkušenosti. Není to žádná náhoda, jaké se vám rodí děti a že potkáváte v životě lidi, se kterými jste se už

někdy v minulosti setkali. Lidi, s nimiž vás spojuje určité napětí, pozitivní nebo negativní, láska nebo nenávisť, které se v jednom životě zkrátka nerozpustilo, a tak se přeneslo do dalšího. Řešíte stejný problém v jiné podobě. Četl jste knihu „Mipam, láma s paterou moudrostí“? Mipam se setkává s Dolmou, svojí ženou z předchozího života, jako se svým žákem. Čili už ne na erotické úrovni, ale na úrovni učitele a žáka, v rovině jiné, širší lásky, do níž už se neplete to, co je mezi mužem a ženou. Tam lze vztah dožít, nebo, chcete-li, naplnit.

Napsala jste: „Naše smrtelnost je naše výhoda, na chvílku je nám dopřáno odpočinout si od pozemskosti, ale zároveň je tu nebezpečí, že se znovu narodíme a znovu se setkáme.“

Kdysi na studiích jsem měla to štěstí, že jsem se dostala do Japonska a pracovala tam s pocitem, jako když jsem se vrátila domů. Cestou zpátky jsem v letadle plakala až do Hongkongu, protože jsem měla pocit, že se něco ve mně trhá. Trpím nostalgií po té zemi, i proto, že už tam

nikdy neprožiji to, co jsem tam prožila. Celou dobu jsem byla, jak se říká, v zenu, v satori. Nechci se tam vrátit, protože už to není Japonsko šedesátých let.

V jedné své povídce z Japonska líčíte setkání s mnichem – pohlédl na vás, něco velmi specifického vám „předal“ a s úsměvem odešel.

A nic neřekl. Stejně na mě působilo setkání s dalajámou – nemusíte vůbec nic říkat, setkání je otázkou společného mlčení nebo třeba společného smíchu, je v tom jakýsi souzvuk, vibrace, která není slovem, protože řeč je zavádějící, jak na to ostatně po celý rozhovor narážíme. Mám lidi, se kterými se krásně mlčí a medituje, se kterými se okamžitě dostanete do roviny, v níž nemusíte mluvit. A pak mám lidi, kteří hučí do mne a já do nich. Co jsme se už nahučeli a dál se nedostali.

Doufám, že v našem rozhovoru zbude alespoň odlesk společného mlčení, o kterém jsme se tak neaktálně pokoušeli hovořit.

Susanna Rothová: Dno všeho vrchol prázdnoty. Zář 1990.

Dá se říci, že Bohumil Hrabal ve svém díle podává skutečnost tak, jako by obsahovala mystická zašifrování, archetypální vzorce...?

Možná. Výchozí bod je to, co zažil. V dosavadní interpretaci Hrabalova díla mně vadí právě to, že příliš zdůrazňuje motiv života a krásy. Jsou takové texty. Ale Hrabal je i autor padesátých let, kdy napsal úžasné texty o době, které se dají srovnat třeba s tím, co dělal v té době Mikuláš Medek v malířství. Je zajímavé, že ty archetypy jsou rodinné, zbožňování matky a starého řádu vůbec, takové té nostalgie po starých časech, z které prosvítá dojem, že ten nový systém není nic pěkného. On to otevřeně neřekne, ale když ho člověk čte, je to jasné.

Bohumil Hrabal se snaží najít řád i v současnosti a právě v těch lidech na okraji, kteří jako by byli

nositeli řádu. Jak dalece myslíte, že se promítá do tohoto hledání Hrabalova znalost východní filozofie?

Nejsilnější vliv na Hrabala mají Schopenhauer a Lao-c', i když nesmíme zapomínat na vliv surrealismu, poezii periferie a poetiku Skupiny 42. Přehlédneme-li Hrabalovy texty z padesátých let a „Očitého svědka“ Jiřího Koláře, vidíme, že Hrabal je v podstatě také svědek, že všechno bedlivě pozoruje, odposlouchává a zapisuje a je to také svědectví o době.

Bohumil Hrabal o sobě mluví často ne jako o spisovateli, ale jako o zapisovateli. Je to jenom další zavádějící ulička pro různé interprety jeho díla, protože on zapisovatelem rozhodně není.

Interview z šedesátých let jsou mnohem vážnější než ta z pozdější doby. Tím zapisovatelem vědomě zaváděl část kritiky. Vždyť jeho texty jsou přeci složitě komponovány, text má větší- nou více verzí, piluje je. Jeho tvorba není tak spontánní, jak tvrdí.

Často se z Hrabalovy tvorby vyzdvihuje ta idylická poloha. Druhou rovinou, o které se hovoří, jsou politické podtexty. Myslíte si, že existuje ještě třetí poloha, určitý filozofický či metafyzický nadtext?

Myslím si, že kdyby v díle byla jen idyličnost nebo dobová alegorie, neprorazil by mimo Československo způsobem, jakým prorazil. Myslím, že to je dáno hlavně momentem lidství a obrovské tolerance, lásky a soucitu. I v ošklivosti je schopen vidět něco pozitivního. V jeho díle je něco hluboce křesťanského. V „Anglickém králi“ píše i o dějinách, ale dílo je stejně vnímáno jako zachycení něčeho nadčasového.

Já si myslím, že ta idyla, celý ten tematický návrat do dětství, do života jeho rodičů, k strýci Pepinovi po roce 1970 po smrti matky, to není náhodou, ale okupací, kulturní devastací; jeho knížky šly do stoupy a on se zavřel do světa pivovaru v Nymburku a do Kerska, míst vytržených z času a historie.

Pan Hrabal několikrát ve svém díle zmiňuje Lao-c' a hovoří o tom, že je starý muž, i on že stanul na vrcholu prázdnoty...

Možná. Když napsal „Příliš hlučnou samotu“. V podstatě už není zvědavý. Ve Washingtonu při americkém turné se na besedě zvedl jeden pán a vyprávěl, že v Praze potkal Václava Havla, kterého zrovna pustili z vězení. Ptal se ho, jak by mu mohl pomoci, a Václav Havel mu řekl, že by potřebovali co nejvíce informací, časopisy, publikace. Stejnou otázku dal i Hrabalovi. Ten řekl: „Úplně souhlasím s panem Havlem, ale to je věc, která je důležitá pro mládež. Ale víte, já jsem starý pán, já jsem ještě pořádně nedočel Bibli, ještě jsem pořádně nedočel Joyce a už vůbec žádné informace já v životě nepotřebuju.“ Myslím si, že se vyjádřil přesně.

Myslíte, že řekněme devalvace a dezinterpretace Jaroslava Haška a klišé, s kterými je Hašek přijímán, svádějí i k povrchním analogiím s Hrabalem a přitom zároveň mezi Haškem a Hrabalem jsou

analogie zcela jiného řádu, které dodnes nejsou jasně pojmenovány a analyzovány?

Hašek je velice důležitý moderní autor a vůbec se nedá redukovat na českého humoristu. Například to nadměrné žraní u Balouna skrývá hlubší význam, postavy mluví a mluví, prázdno, to určitě není hospodský kec...

V podstatě je zarážející, jací jsou to oba světoví autoři a jak málo je o nich opravdu hlubokých studií.

Dalo by se říci, že Hašek poznal všechno a vše ho svým způsobem zradilo. Jeho hledání končí anabází na Sibiři, odkud se za podivných okolností vrací do Prahy, aby odešel do určitého vnitřního exilu do hospody na Lipnici, kde diktuje „Švejka“ a jím vlastně dovršuje své dílo. Jedná se dle mého soudu o syntézu všech těchto jeho poznání a deziluzí. Nepřipadá vám někdy, že Bohumil Hrabal také nahlédl dna všeho a že ten jeho optimismus je vlastně kulisa, která mu pomáhá žít?

Mám pocit, že... i nám pomáhá žít.

Rio Preisner: Můj fragment si je vědom absolutna. Červen 1992.

Narodil jsem se v roce 1925 na Podkarpatské Rusi v Mukačevu, v prostředí, kde jsem byl vržen do existenciálního klubka národů. Kdysi vládnoucí Maďaři byli ovládáni vedle Rusínů a Židů českou, velmi úzkou vládnoucí vrstvou. Mukačevo bylo skoro ze dvou třetin židovské a jako jediné v Evropě mělo gymnázium s hebrejským vyučovacím jazykem. Město bylo velice pestré, židovská část se vyznačovala i kontrastem generačním – mezi generací otců, ortodoxních věřících Židů a chasidů, oblečených v kaftanech a kožešinových čepicích, a synů, studentů hebrejského gymnázia, vyznavačů sionismu, který tenkrát nebyl dalek ideologii marxistické. Otcové to neradi viděli, protože marxismus vedl k odklonu od tradic židovského náboženství. V obecné škole zasedala

v lavicích smíšenina národností, českých, maďarských, rusínských a židovských chlapců, kteří se všichni učili česky. Slováků na Podkarpatské Rusi bylo velmi málo. Snášeli jsme se dobře, bez nacionalismu.

Přišel rok 1938 a stará vládnoucí vrstva, Maďaři, převzala opět moc a česká se po vojenské parádě v Mukačevu odporoučela. Mě otec posadil sousedovi, který jel do Čech, do auta a jel jsem k dědečkovi na Moravu, do Přerova, kde jsem v tercii zažil příchod Němců v roce 1939. Rodiče dorazili do protektorátu až za rok přes Rakousko, přes svobodné Slovensko nesměli. Myslili, že zachrání v Mukačevu majetek, nezachránili nic. Od kvarty jsme bydleli v Praze. Chodil jsem do smíchovského gymnázia v Husově ulici, kde po uzavření české větve Karlovy univerzity učili univerzitní docenti, například Vojtěch Jirát, kterého jsem měl na němčinu, J. Š. Kvapil, Josef Kostohryz, po tři roky můj třídní. Značně mě ovlivnili, hlavně v septimě a oktávě. Jirát mně otevřel oči pro německou literaturu, přesvědčil mě, že germanistika není

kolaborací, ale že je dnes velmi nezbytné pochopit německou kulturu, aby člověk poznal nejen nacismus, ale i ty dobré stránky německé kultury. Negativní stránky mají všechny národy, nejen specialisté na zločiny. Vojtěch Jirát tenkrát chystal sborník překladů z Hölderlina a vyzval mě, abych zkusil přeložit nějaké jeho básně. Překlad skončil naprostým neúspěchem, ale nicméně Jirát mi tenkrát vysvětlil, v čem jsou chyby, a leccos jsem se naučil. Seznámil mě s Goethem a Karlem Hynkem Máchou, byl germanobohemista a srovnávání vlivů německé kultury na kulturu českou mi už zůstalo.

Kostohryzovi jsem předkládal své filozofické eseje, které jsem plodil pod vlivem Nietzscheho a Ladislava Klímy. A marxismu a anarchismu, což byly vlivy, kterými jsme vzdorovali nacionálnímu socialismu. Byli jsme hrdí, že se zabýváme studiem marxismu, ale souběžně s Nietzsche. Profesor Kostohryz byl k mým úvahám zrovna tak shovívavý jako profesor Jirát k překladům. Byly to nesmysly, ale tak jsem se učil, s důvěrou k nim, nikoho neponižovali, ale

povzbuzovali a zároveň ukazovali, že to ještě není ono, že nejsme geniální proto, že čteme Nietzscheho. Dovedli člověka i uzemnit, což je důležité pro poznání svých mezí – je důležité od mládí vědět, že věda není jenom hra nebo geniální rčení, ale že je to práce soustředěná. Kromě učení mě profesor Kostohryz uvedl do redakce Řádu, kde jsem poznal především vydavatele Lazeckého a hlavně mladé přispěvatele – Františka Listopada, Jana Grossmana, Ivo Fleischmanna a Jaroslava Moráka, podle našeho názoru tenkrát autora esejů mimořádně hlubokých. Nicméně později, po válce, mnozí z nich se neradi k Řádu hlásili, protože začal být považován za reakční list, který prý kolaboroval s Hitlerem, což není pravda.

Přeložil jsem tenkrát Rilkův dopis generálmajorovi Sedlakowitzovi, který Rilka učil v Hranicích na vojenské škole. Rilke mu popisoval svoji návštěvu a zkušenosti z carského Ruska a zmínil se o tom, že ruská duše je schopna přijímat nezměrné utrpení a dlouho ho snášet. Dopis, již vysázený, nevyšel, nacisti-

tický cenzor ho zakázal právě pro tuto větu.

Co jste dělal po maturitě v roce 1944?

Jako totálně nasazený jsem pracoval ve slévárnách ve Vysočanech, všude bylo napsáno Viktoria, vyráběli jsme Tigery, slavné pancéřované tanky. Vedle u Junkerse dělal Škvorecký letadla. Přišel konec, vytoužený kaputt, přišli osvoboditelé, Rudá armáda, a někteří Češi se začali projevat – v Praze na ulicích hořeli Němci polití benzínem, což, ironicky řečeno, nebylo tak zlé, hůř se chovali k německým ženám.

Otevřely se dveře univerzity. Začal jsem studovat bohemistiku, v ročníku nás bylo šest set a přednášky byly vedeny v duchu nacionalismu, například každá přednáška Alberta Pražáka končila obrovským aplausem a výkřiky, projevy nacionalistické euforie. Mně se to nějak nezdálo, říkal jsem si, to není moc věda. Vzpomněl jsem si na Jiráta, který umřel v květnové revoluci po záchvatu, kdy se k němu přes bariády nedostal lékař, a šel jsem na germanistiku s filozofií a anglistiku jsem dělal ještě vedle. Ger-

manistů nás bylo šest, učil nás profesor Sieben-
schein a z kolegů studentů byl nejzajímavější
Petr Demetz, přítel. Měli jsme úžasné diskusní
semináře, k dispozici obrovskou knihovnu zdě-
děnou po germanistice německé Karlovy uni-
verzity. Pracoval jsem v ní ve funkci knihovníka
seminární knihovny a dostal jsem pod palec
sběr nacionálně socialistické literatury týkající
se ideologie „Třetí říše“. Dokonce jsem koketo-
val s myšlenkou, že napíši disertaci o nacionál-
ním socialismu, zajímaly mě jeho filozofické
kořeny. V prvních dvou letech po válce jsme
probírali pražskou německou literaturu: Franze
Kafku, Franze Werfela, Rainera M. Rilka a auto-
ry z Prahy. I disertace jsme si tak rozdělili, např.
Demetz napsal o Kafkovi. Tenkrát jsme s De-
metzem znovuobjevili a vyfotili Kafkův hrob. Já
si jako disertaci zvolil Werfela a v Listech filolo-
gických jsem o něm uveřejnil eseje. Začalo mě
zajímat překládání, z angličtiny, z němčiny, na-
příklad Stefana Georga, to byl ještě vliv Jirátův.
Pěkně jsme studovali, jenže přišel Únor 48, ob-
jevili se záhadní studenti-nestudenti, kteří do-

hlíželi. Jistý Sovák, tragická figurka, zřejmě agent StB, si mě jednou zavolal na pohovor za kritiku Stefana Zweiga a Anny Seghersové, kterou jsem otiskl v německém časopise: „Dej si pozor, to vypadá, že jsi ironizoval marxistickou metodu, a nemysli si, že když jsi to napsal německy, že my tomu nerozumíme!“ Zavládl nový duch. Přišly prověrky, ale ještě mě nechali dokončit doktorské studium. Doktoráty pak zrušili a přišly tituly převzaté ze Sovětského svazu. Jenže jsem si nedával pozor na ústa, mladý člověk si myslí, že se mu nemůže nic stát, a dostal jsem obsílku k PTP. Byl jsem právě dva měsíce ženatý a u pétépáků jsem strávil dva a půl roku. Doktorát jsem měl u PTP jako jeden z mála, což mně přitížilo, zaměřili se na mě. Film „Černí baroni“ není nejlepším svědectvím o životě u PTP. Psal jsem si tam deník, který bych snad mohl teď vydat. Poznal jsem tam zajímavé lidi, třeba básníka Josefa Suchého, který už před tím seděl tři roky v kriminále, synky kulaků, kteří tam byli za své otce, co se odmítli dát do družstva. Pak tam byli, podle pravidel gulagu, kri-

minálníci, které mísili s nespolehlivými politikými, vrahové určení k provokacím, znásilňovači žen, zloději, hodně Cikánů. Kriminálníci, privilegovaní, byli nasazeni do pozic kápů, pokud nedonášeli, političtí, druhá třída, byli považováni za větší zločince, ti s doktorátem za největší, takže jsem se neměl moc dobře. Navíc „dýzláky“, jak jsme jim říkali, dráždilo mé jméno Rio, jeden z nich tak pojmenoval svého vlčáka a vždycky, když mě viděl jít, tak pustil psa a volal: „Rio!“

Život tam nebyl příjemný, zavírali nás do lochu, v Mníšku nad Orlicí nás vysadili do lesů, museli jsme vykácet stromy, postavit přístupové silnice s pomocí lopaty a krumpáče, bez mašin, se sekyrou a pilou. Betonáže, všechno ručně, nosit pytle s cementem, vykládat velké kameny do základů silnice ručně z vlaků na nákladní auta a skládat zase ručně na cestu. Tuhá práce. A zima byla! Dali nám uniformy z wehrmachtu, německé boty, rozpadlé, a když jsme tak stáli na buzeráku, každý v jiné uniformě jako šašci, tak na nás řvali: „Vy fašistický svině!“ Oblíkli si nás

tak, aby nám ještě „právem“ mohli říct, že jsme fašisti. Vstávat se muselo v pět, zpívat a na roz-
cvičku, ačkoliv jsme dřeli dvanáct hodin, pak
kafe s bromem a marš na pracoviště se zpěvem.
Strašně jsme trpěli zimou.

Speciální úkol jsme dostali v Doupově u Kar-
lových Varů, v zakázaném pásmu, ve městě, kde
nikdo nebyl, jenom vojenské jednotky, a my, pět
set pětépáků. Nastěhovali nás do bývalého gym-
názia, které susedilo s kostelem, nacpali nás po
sedmdesáti do tříd s třípatrovými postelemi,
moc lidí, ale aspoň jsme se zahřáli.

A co bylo vaším úkolem?

Vyčistit přístupové silnice do vnitrozemí a okol-
ních vesnic od sněhu, pracovali jsme ve dne
v noci, svítili nám reflektory nákladňáků. Potom
jsme dostali za úkol vykydat všechna hnojiště
v okolních vesnicích a na bývalých německých
statcích. „Hnůj je cenná surovina, naloží se na
vejtrasky a po těch vyčištěných silnicích se
dopraví do vnitrozemí a rozhází na polích
JZD,“ zněl rozkaz. Norma byla šest vejtrasek za

den, naložit, odvézt, bylo to dost v té zimě, a zase zpátky, smrděli jsme hrozně, a vždycky, když jsme jeli na korbě vykládat, jsme měli holínky ponořené do teplého hnoje, hřáli jsme si aspoň nohy. Ironie tkví v tom, že důležité bylo zužitkovat hnůj ze statků německých sedláků, které pak sloužily jako cíl pro dělostřelby. Rozstříleli vesnice na padrt', ale hnůj vyvezli, to byla ta cennost! Socialismus vždycky končí u takových hodnot, protože nedovede hodnoty rozlišovat! Hnůj je jistě pro sedláka hodnotou, ale socialismus postavil stupnice hodnot na hlavu.

Neměli jsme kde se tam umýt, tak nás jednou týdně vozili na nákladčících do Karlových Varů, do sklepních sprch. Sprchy jako v koncentráku, přišla grupa mužů, svlékli jsme se donaha, vlezli pod sprchy, horký, studený, všelijaký, a potom bez ručníků, mokrý, zase se obléct do smradlavých hadrů a ještě rozpařený na nákladáky a zpátky v mrazu do Doupova. Zachránili jsme mnoho tun hnoje, při kydání kolem nás lítali havrani. Jednou jsme našli

v hnojišti flašku rumu, umyli ji a vypili. V opuštěné policejní stanici SNB, v hnojišti pod oknem služebny, jsme našli tři lidské lebky, takový „odpad“. Vevnitř ještě visel Gottwald a transparenty. V opuštěných usedlostech byly rozházené fotografie, rozpáraný nábytek a rozbité všechny staré selské krby – zlatokopové hledali schované šperky a cennosti. A právě o nesmírném smutku, bezvýchodnosti měl Josef Suchý sny, vyprávěl mi je a psal o tom básně, například „Ledové paláce“. Na cimře si každý choval svoje vidle pod postelí.

Kostel vedle gymnázia, barokní, byl úplně zdevastovaný, zplesnivělý, okna rozbitá, vevnitř lavice z tvrdého dřeva rozsekány sekyrou, oltář sloužil jako záchod, oltářní obraz byl rozstřílený ze samopalů. Venku před kostelem byl hřbitov, a na to nikdy nezapomenu, stál tam železný kříž a kdosi měl takovou sílu, že ho zkroutil do podoby kříže hákového, to jako že tady všude leží náckové. Před kostelem byla hromada popele se zbytky knih z gymnázia, z oken je házeli a dávali si tu práci, že je pálili. Přivezl jsem si odtamtud

Ciceronovy řeči, které přehlédli a nezničili. Pálení knih vedle záchrany hnoje patřilo také k budování nového věku.

Po propuštění z PTP jsem byl trpěný intelektuál, pořádné zaměstnání jsem nemohl najít. Živila mě žena, kterou nechali pracovat jako kunsthistoričku na soupisu na českých zámcích. Časem, pomalu, jsem mohl v jazykové škole učit němčinu. Jednoho dne ke mně přišel pan Čermák ze SNKL, pozdějšího Odeonu, abych pro ně překládal. V 60. letech se situace postupně zlepšovala a překlady jsem si začal vybírat sám, náročné, měl jsem možnost změřit své síly se složitým textem. Vladimír Kafka mi nabídl Brochovy „Náměsíčníky“, za což mi dokonce dali cenu Mladé fronty za nejlepší překlad. S Ivanem Slavíkem jsme překládali Eliota a anglické básníky, kteří ovšem nemohli vyjít a vycházeli ve všelijakém samizdatu. Překladů bylo dost, živil jsem se jimi.

První vlastní knížka „Kapiláry“, kombinace prózy a poezie, ilustrovaná přítelem Mikulášem Medkem a Vyleťalem, mi vyšla v roce 1968

v Bloku v Brně. Oba ilustrátoři už jsou mrtví. Kniha prý měla úspěch u mladší generace, jak jsem se dověděl až v exilu. V roce 68 jsme se s celou rodinou nevrátili z dovolené v Jugoslávii, v bytě na Letné jsme nechali všechno – knihovnu s pěti tisíci svazky, obrazy. Ve Vídni jsme strávili tři čtvrtě roku. Ještě v Praze jsem vydal knihu o Nestroyovi, ke kterému mě přistrčil divadelní historik Karel Kraus. Chtěl po mně obsahy všech přibližně sedmdesáti Nestroyových frašek do kartotéky Divadelního ústavu. Začal jsem číst celé Nestroyovo dílo, psát na kšeft ty obsahy frašek, ale tím jsem i pronikl do struktury díla, začal jsem se o něj víc zajímat, studovat literaturu, až jsem napsal knížku „Johann Nepomuk Nestroy, tvůrce tragické frašky“, přičemž „tragickou fraškou“ jsem myslel i tehdejší současný režim, totalitární. Kniha měla v sobě skrytou šarádu, některé figury v Nestroyovi jsem interpretoval ve smyslu figur dnešních, loutkovitých, odlidštěných. Krejča tenkrát chtěl onu loutkovitost uvést na jeviště v „Provazu o jednom konci“, syntéze, kterou napsali Kraus

s Mahlerem z určitých hlavních motivů několika Nestroyových frašek. Hlavně služebnictvo se v ní pohybovalo jako marionety. Slavili s tím velký úspěch ve Vídni. Knihu jsem vydal i německy v Mnichově a měla veliký úspěch v západní Evropě a hlavně v Rakousku. Cenili si překladů Brocha a obojí mně pomohlo po emigraci při čekání ve Vídni – dostal jsem pozvání od americké univerzity, abych tam učil germanistiku. Zůstal jsem tam 22 let a poznal mnoho výborných lidí, i Němců, studentů z SRN, kteří utekli před katedrovým marxismem a levičáky na americkou univerzitu. Poprvé v životě jsem naprosto svobodně pracoval, bez cenzorů. Ovšem je tam rivalita, válčení v provinciích ducha, hlavně v humanitních oborech mezi profesory levičáky a marxisty oproti pár konzervativcům. Vzdělání, ale zaslepení lidé neviděli, co je to gulag a Sovětský svaz, což přetrvává i dnes po rozpadu Sovětského svazu. Věří dál ve své utopické vize, že lze založit spravedlivý stát, a zkusí to znovu a líp, vyvarují se chyb...

Exil je pro mne spojen i s literaturou psanou ve formě fragmentů. První díl, „Kritika totalitarismu. Fragmenty“, pojednává o totalitarismu, proti němuž zápasí fragmentárnost, netotalita. Pojetí fragmentu je složité. Již romantici měli své pojetí fragmentu, fragment je pro ně jedinou možnou formou, protože celek, absolutno, nelze obsáhnout, ale fragmentárnost zároveň dává aspoň možnost absolutno naznačit. Já ovšem nesleduji romantický koncept fragmentu. Můj fragment si je vědom absolutna, ale ne ve smyslu totalitarismu, ale ani ne ve smyslu romantického absolutna, hegeliánského – absolutní Duch nebo něco takového, nýbrž v křesťanském smyslu transcendentálna. Vše, co děláme, nelze obsáhnout, je fragmentární, ale to je jediná cesta, která je možná.

V mých knihách jde o boj proti totalitarismu v celé frontě, historicky, filozoficky, teologicky a trochu i ekonomicky, ve všech hierarchických stupních poznání obsáhnout a zároveň neobsáhnout, aby to zůstalo fragmentem ve všech postojích, jde o paradox, vnitřní rozpor. Bojuji

proti Hegelovi, protože v hegelíánské gnosi vidím vyvrcholení moderní gnose, a všichni ti, co přijdou po něm, včetně Marxe, jsou jeho bastardi, zplozenci, i když Marx se svým materialismem se zdánlivě od hegelíánského idealismu liší. Ale Marxův idealismus je jenom dialektická negace rodu, rub jedné mince. Idealismus a materialismus jsou pojmy. Hmota, o níž mluví marxisté, je pro mě zrovna takovým pojmem, jako je Duch pro idealisty, to znamená něco, co nesouvisí s realitou. Proto také marxisté všechno ničí, i když mluví o materialismu! Materialista by si měl vážit hmoty, ale oni si vůbec hmoty neváží! Vidíte, jak po nich vypadají města, příroda, devastují hmotu, zabíjejí tělo, pobíjejí lidi, a nejenom že je vraždí zbraněmi nebo mrazem v tajze, ale oni také ničí Zemi a tráví vodu a vzduch. Jaký je to materialismus, který otravuje studně? To není materialismus, to je nenávist k realitě, Bohem stvořené skutečnosti, která je nejenom hmotná, ale také hmotná, a je to tatáž nenávist, kterou objevíte u idealistů, kteří odmítají hmotu ve prospěch

Ducha. Je to vždycky odmítnutí hmoty, i ve jménu materialismu. Vypadá to jako paradox, ale není to paradox v okamžiku, kdy pochopíte Hegelovu dialektiku. Negaci negace převzali marxisté, negace infinito ve jménu utopie. Utopie je tím, čemu oni říkají konkrétno. Dodnes slyším v české televizi a rozhlasu: „Musí to být konkrétní. Kladte konkrétní otázky. Musíme myslet konkrétně.“ Konkrétno je marxistické a znamená něco, co nemá se skutečností co dělat. Konkrétno znamená uvědoměle ideologicky myslet: „Ale teď, soudruhu, konkrétně...“, znamená: dej si pozor, mluv tak, abychom tě nezavřeli, nezničili! Mluv v negacích negací negací. To je konkrétno! Dokud v politických diskusích používají odborníci „konkrétno“, i když nejsou marxisté, tak je třeba říci, že dokud používáme slovník svého nepřítele, jsme v jeho područí.

V knihách jsem se snažil zachytit hlavně se-
pětí Hegela a toho, co se dělo v revoluční ortho-
praxi, jak jsem to nazýval, která spočívala v tom,
že se ničila, „dialekticky negovala“, realita – vál-

kami, koncentráky, budováním socialismu... Budování socialismu, jak už víme, je ničení všeho kolem. Nejsem nějaký ekomytolog, ale jestliže někdo zničil vodu, ovzduší, půdu a všechno, tak to byl socialismus. Budování socialismu byl ten hnůj, který jsme vyváželi na jezeďácký pole, a na druhé straně se střílelo do vesnic, které vytvořily generace lidí. To je ta ne-gace.

Vejde se toto všechno ještě do toho slova totalitarismus? Není z toho již něco obecnějšího?

Použil bych toho slova gnose. Princip gnose je prastarý, gnose je po dva tisíce let nepřitelem křesťanství. Již Židé ve Starém zákonu bojovali s pohanskou gnosí. Principem gnose je nenávisť k hmotě, nenávisť ke stvořenému světu, vše má být duchovní, máme vejít do absolutního Du-cha. I asijská náboženství, nirvána a podobně, to všechno je zduchovňováním hmoty. Smysl života je zduchovňován, „překonat tělo, tělo je smradlavé, hmota je těžká, hmota nás váže k zemi, člověk je stvořen k tomu, aby se zbavil

těla...“ V gnostických úvahách má duše tělo shodit, odhodit, překonat a stát se duchem a splynout s tím vyšším světem Ducha absolutního. Gnose nenávidí a odmítá stvořený kosmos a tím odmítá samozřejmě i stvoření a Boha Stvořitele. V některých gnostických mýtech bůh, který stvořil kosmos, je zlý, negativní bůh. Čili co se skrývá za gnosí? Vejít do nicoty. Cílem gnose je znicotnění, jak říkal Schelling, a totéž objevíte i v Hölderlinově poezii. Spolu s Hegelem byli všichni tři spolužáci v jedné třídě gymnázia a nejgeniálnější byl asi Hölderlin, autor patrně prvního systému německého idealismu, převzal ho Schelling a poslal geniálnímu Hegelovi, který ho dovršil a udělal z něj absolutní systém gnose. Předpokladem k tomu ovšem je předtím proběhnuvší racionalistická revoluce, popření poznatelnosti věcí, „Vše jsou jenom fenomény, vjemy, věc o sobě je nepoznatelná“. Co je věc o sobě? To je ta hmota! To, co vlastně není, my to nemůžeme ani poznat, to je jenom fenomén, a jak řeknu fenomén, už jsem v konkrétnu, v oblasti neskutečného konkrétna...

a s fenomény se dá nakládat, jak chcete, z fenoménů můžete udělat krásnou teorii a myslet si, že jste pánem světa. Subjekt se stane pánem světa a jeho úkolem je dialekticky ho negovat, tím dosáhne nejvyššího stupně zduchovnění, překoná i fenomény v sobě a vplyne do duchovního absolutna. Krajně zjednodušuji, mluvím trošku o Hegelovi a německé romantice a romantický fragment není tím fragmentem, který používám, ale můj fragment je tím fragmentem, který právě proti tomuto bojuje. Můj fragment je útržkem reality, která je, která se nedá negovat dialektickou hrou, ať už idealistickou nebo materialistickou dialektikou. Protože my jsme dialektickou negaci poznali na vlastní kůži, musíte říci, že když tu hru budeme hrát dál, tak se zničíme, pakliže nezasáhne Stvořitel, který řekne: Tak dost téhle ďábelské hry!

V některých vašich fragmentech je cítit vliv Ladislava Klímy, jehož dílo jste v mládí četl.

Ladislav Klíma v knize „Svět jako vědomí a nic“, kterou jsem tenkrát četl, domyslel gnosi až do

té nicoty. Co je svět? Vědomí a nic! Co si s tím může člověk počít? Stát se bohem, deus summus, DS, zkratkou, kterou si Klíma tenkrát píše ve svých denících a chce se stát jakýmsi bohem sebe sama, egodeistou. Dokázat skutečnou skutečnost je filozofický problém. Filozoficky nelze dokázat, že skutečně existuje skutečnost. Kant řekl: skutečnost nelze dokázat bez Stvořitele, bez transcendence.

Vy jste se stal katolíkem díky rodinné tradici?

Ne. Ještě dědeček z otcovy strany byl věřící katolík, chodil do kostela v Přerově na Moravě a vzal mě někdy za ruku jako chlapce s sebou, ale rodiče, ti nevěřili. Sice jsem byl jako dítě pokřtěn, ale zpátky do církve jsem se dostal až v 50. letech pod tlakem stalinismu. Stalin mě dostal do církve zpátky, protože jsem neviděl jinou alternativu proti vládnoucímu pudu ničení všeho. Buď nihilismus dotažený do konce, nebo, a tam já jsem vůči sobě nekompromisní, Ladislava Klímy „boj o vše“. O vše šlo za Stalina také: buď Stalin, a jít s těmi šílenci do ničení

a zajít v nicotě, anebo se obrátit k Bohu. Obrátit se k Bohu je milost, to si člověk sám nemůže vymyslet, musí mu být pomoheno milostí. Já se dost dlouho bránil, nežil jsem nijak svatě, na prahu úplné sebedestrukce, když jsem válčil sám proti sobě, jsem se rozhodl a Bůh mi i poslal lidi, kteří mi pomohli. Mezi nimi mou budoucí ženu z dobré katolické rodiny. A jak jsem řekl, krátce po svatbě jsem narukoval k pětápákům a těch dva a půl roku, to byla tvrdá zkouška pro oba, ale také dobrá škola pro mě jako křesťana, novopečeného katolíka. Po propuštění naše manželství vlastně teprve začalo a já začal žít jako normální člověk.

V exilu jste byl v redakci katolicky laděných Rozmluv.

Časopis Rozmluvy založilo trio – Josef Jedlička, Ivan Diviš a já. Vydavatelem byl pan Alexander Tomský. Název jsme vyšpekulovali jednou v Mnichově. Šlo nám o časopis, který by nesdílel přímo linii Svědectví. Tigridovo Svědectví se nám tenkrát zdálo přece jen trochu levé, ne tedy

komunistické, ale málo konzervativní v klasickém slova smyslu. Ovšem konzervativní politika v klasickém smyslu by musela být monarchistická s králem z boží milosti – kde jsme dnes od toho! Klasický konzervatismus, pomazaný vládce, legitimita moci, nemá s jakobínskou demokracií nic společného, proti té jsme byli, ne proti demokracii americké, ta ještě se nám zdála relativně konzervativní. Ale rozhodně jsme nesouhlasili s demokracií jakobínskou a měl jsem dojem, že Svědectví sdílí ještě názor jakobínské revoluce, to znamená, že Masaryk, Beneš atd. jsou jasně v tradici jakobínské demokracie, že to není konzervativní myšlení a že to, co dále chybí jakobínské demokracii, je křesťanství. Počínaje osvícenci, Voltaire, Rousseau nejsou žádní křesťané. Proto Rozmluvy, časopis, který by nějak politicky zachytil linii konzervatismu, který by ještě mohl být nazván tímto jménem. Konzervativců, i celosvětově, moc není. Konzervatismus je ústupový boj, levice má poslední slovo a udává směr do budoucna, i když to nikam nevede, jen do další ka-

tastrofy. Proč? Protože levice je vždycky negace negace, dialektik myslí dialekticky, i když o tom neví, a to je gnose. Oni prostě vytvářejí utopické koncepty, a jakmile začnou s utopiemi, odmítají realitu, musí, realita překáží uskutečnění utopie, tak ji ničí, to jsou ty buldozery na zářivě jasné cestě, a budoucnost je jakési neskutečno a to je to v jádru gnostické duchovno, k němuž se míří, a nakonec je to absolutní Duch. Také bychom to mohli považovat za černou jámu ve vesmíru, do níž se vše vsákne a zmizí. Konzervatismus je ústupný boj, každý konzervativec je pesimista a já souhlasím s Oswaldem Spenglerem v tom, že optimismus je zbabělost.

Pro stvořitelské Slovo je důležitý jeden aspekt, že je vázáno na stvořenou realitu. Nelze je oddělit, protože stvořitelský akt není aktem nějaké pohádky. Slovo, které bylo učiněno Tělem, je vážná, krvavá záležitost – zase Tělo! Tělo, to je něco, co gnose nechce přijmout, že se Bůh stal tělem – „jaká degradace“, vejít do hmoty, krváčet a já nevím co... – to je nepřijatelné pro gnostiky, proto musí odmítat křesťanství. Křesťan-

ství je strašně krvavá záležitost, materialistická v podstatě, protože jde o zmrtvýchvstání těla – to gnose nemůže chápat! Na co tělo? Nestačí vám čirý duch? Nebudete nic vážit, ale jakýpak ráj, když člověk nemá tělo! Člověk nemůže být šťastný bez těla.

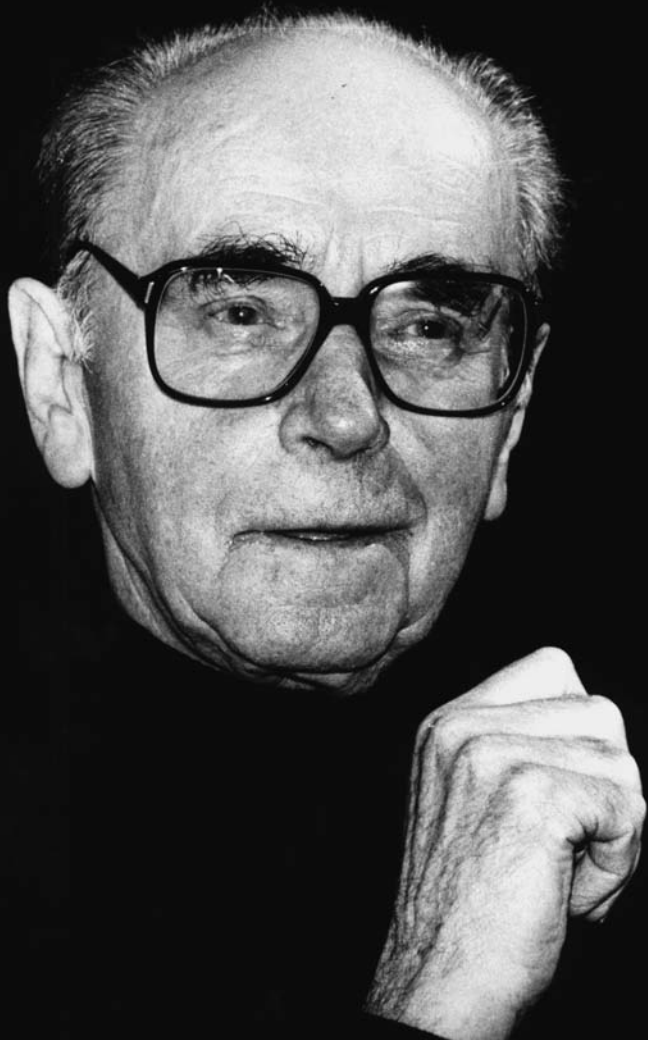
Jako míry?

Ne jako míry, ale jako kompletního lidství. To neznamena, že člověk je jenom tělo. Člověk je kombinací obojího, což je velké mystérium. Když ho roztrhnete, oddělíte tělo od duše, což nemůžete, tak není člověk celý, celý člověk je duch a tělo. Tělo je nezbytná součást člověka – je to jeho pečeť lidství. Imago dei je v naší tváři, v našem těle, to je ta pečeť.

Andělé jsou jiní. Podle jedné spekulace byl pád Lucifera způsoben tím, že nemohl přijmout představu o vtělení, že by se stal tělem. Považoval to za strašnou urážku: jak může absolutní Bůh přijít na takovou myšlenku, stát se tělem, být závislý na těle a lidských úkonech jako jíst, vyměšovat a být navíc zranitelný, dokonce se dát

přibít na kříž, krváčet, nechat se bičovat a cítit bolest! Proč to Bůh dělá? Je to nesmyslné, šílené. Ale v tom je velikost člověka, že nás Bůh povznesl do tak obrovských výšin, že jsme adoptovanými dětmi božími. Panna Maria je královna andělů, ona, tělesná žena židovská. Je nad anděly, což je pro člověka obrovské vyznamenání, nemluvě o Kristovi. Z trinitální dogmatiky vyplývají fantasticky logické vztahy, které nás musí přímo opájet tím, jak byl člověk obrovsky vyvýšen skoro na úroveň dítěte božího, Krista. My nejsme bohové, pozor! Ale jedinež skrze tělo dojdeme spásy, tělo je nesmírně důležité, a to je ten křesťanský materialismus. Tělo vám žádná gnose nepřijme, všechna moderní náboženství a ismy hlásají gnosi, čistého ducha a překonání těla a ústí ve svod negace stvoření, ono luciferské: ne, stvoření nemělo být, stačily jenom duše. Křesťanství mi tělesností vyhovuje vůbec od začátku, totiž od inkarnace Krista.

Jiří Kolář: Poznej sám sebe.

Srpen 1992.

Kdy jste udělal první koláže?

První koláže byly ještě, když byl surrealismus pro mne. Já jsem z těch věcí měl první výstavu v Mozarteu, to mě doporučil Karel Teige Emilu Františku Burianovi. Ale jinak jsem naprosto ovlivněn něčím jiným, po surrealismu jsem se spíš zaměřil na futuristy a na Kurta Schwitterse a dadaisty, poněvadž nikdo nedělal koláže z reprodukcí. Teige se o to pokoušel, ale to byla samá svlečená slečna a tak... Já jsem přesvědčen, že mládenci, kteří utekli od poetismu, udělali velikou chybu, protože všechno, co dělali potom, bylo poetické, je v tom rys poetismu, kterého se nemůže nikdo zbavit. Říkám, že jsem chtěl roznášet nemoc poetismu, že ten bacil poetismu dávám, nahodím každému, kdo ke mně přijde.

Dá se říci, že kromě Schwitterse vás podstatně ovlivnil ještě někdo z dadaistů?

Celkově dadaismus. Nezapomeňte, že já jsem člověk vychovaný černobílou fotografií a černobílým filmem. My museli namáhat ne imaginaci, ale fantazii a všechno naprosto jinak. Takže já když jsem začal psát a dělat koláže, tak většina moderních umělců už dělala něco jiného, někteří dokonce dělali i špatné věci. To však není žádná tragédie, když se v mládí nebo do půli života udělá řádné dílo, tak, zaplať pánbůh, pak ať blbne, jak chce. Moderní umění má tu výhodu, že někteří lidé, kteří nespolehnou na imaginaci a jenom jako umět neumět, začali až ve čtyřiceti letech a pak udělali dílo. To jsou ta Kristova léta, kdy začíná něco nového. A když si tohle umělec neuvědomí, já to posunu dnes až do čtyřiceti let, že ho čeká obrovská práce, tak zhasne. Mnoho lidí zhaslo, výtvarníci zvláště. Aby to mohl malíř táhnout dál větší část života, tak to je strašná práce. Já nemám dnes na nic čas, nejsem schopen ani napsat nic pořádného, to vyžralo všechno, celého člověka. Josef Čapek,

na té přednášce jsem byl, říkal, že umělci jsou konkurenti Stvořitele, a Paul Klee a Joan Miró tomu odpovídají, všimněte si, že tam není žádný realismus, všechno předělané, zvířata, věci, a u Kleea zrovna tak, to je právě ten konkurent Stvořitele.

Byl jste vždy věřící člověk?

Většinu času, poněvadž co vám zbývá po určitých letech, nic jiného než Pán Bůh. Jak si představuji Pána Boha? Já si vystačím s fousatým pánem, kterého dělalo přede mnou tolik umělců, kterých si vážím, že nemám chuť si vymýšlet jiného. Musel bych odpovědět jako svatý Augustin, když se ho ptali, jak vypadá váš Bůh, a on říkal: „Jak vypadá..., než jste se mě na to zeptali, tak jsem to věděl.“

Tohle je odpověď, která je často při ruce, když se má něco nepojmenovatelného pojmenovat.

No toho je většina, jak máte pojmenovat nějaké tajemství, proč zrovna vás to potká.

**O čem jsme teď mluvili, platí i pro to, že jste po-
sléze přestal pracovat se slovem?**

No, podívejte se, já jsem napsal „Mistra Suna“ a „Nového Epikteta“ a tím Sunem jsem si asi postavil laťku moc vysoko. A to říkám až teď. Poně-
vadž se mi začaly verše rozbíjet, to znamená, že jsem začal dělat něco jiného, začal jsem studovat skladbu hudebních děl, a co jsem si namyslel o tom, tak jsem to chtěl uskutečnit v básních, i s těmi pomlčkami. Nezapomeňte, že v té době už byla elektronická hudba a všechno možné. To překračovalo poezii, tam se to neobjevilo, rozumíte tomu, takže já jsem se znovu vrátil k futurismu, k tomu rozbitému verši, ke Guillaume Apollinairovi, ke „Kaligramům“, poněvadž jsem znal dřív kaligramy Vítězslava Nezvala a Seiferta než Apollinaira samotného. No a tak jsem začal rozbíjet verš s úmyslem. A tak jsem si řekl, co kdybych se pokusil, jako to udělali výtvarníci, napsat báseň, jak by ji napsal člověk, který neumí psát. Negerské umění je na tom založené, ti neměli žádné školy, to nebyli lidé z akademie, to bylo, jak vám říkám, umět neumět. Tak to začalo.

Mluvíme-li o osudu, jak se dá osud uchopit jako pojem, když ho používáte?

Musíme znát autobiografii tvůrců. A v tom to všechno vězí. Co člověk žije a jak s ním osud zatočí. Vždyť já se do kriminálu sám nechtěl dostat, ale já musel v té zemi žít. Autobiografii má každý, budete vědět, co to je, když vám umřou rodiče a sourozenci, tak to je něco jiného zůstat tady prostě sám. Máte pohled na život úplně jiný, k tomu ještě přispívá situace národa, do kterého patříte. Já jsem jednou napsal, že moderní umění dělá většinou mládež, která na to má. To se nedá nic dělat, tak to je. Dadaisti, kteří dělali za světové války, kdy se vraždilo málem v celém světě, Cabaret Voltaire, byli v klidu ve Švýcarsku. Protože to byli umělci, tak přeci jenom ta negace světa se v jejich umění obrátila. Ať dělali, co chtěli. Kdyby to dělali normální lidé, a špatní, tak ti to tam nedostanou, to rozbití světa.

Soudí se, že kořeny dada jsou výtvarné.

Kořeny dada, samozřejmě, a kořeny uměleckých škol. Nezapomeňte, že Pablo Picasso začne

tu negerskou plastiku objevovat na začátku století, drží ho to celý život. Tam je nějaké období, které je nevysvětlené pro mne, že kdo trošku uměl psát a trošku uměl mluvit, tak ho to pohltilo. A ještě někdy ty myšlenky byly takové, že ponoukaly lidi dělat něco jiného, než co bylo. Apollinaire napsal větu, verš: „Tím starým světem přec jsi znaven nakonec.“ Takže ho museli odsunout, aby mohli dál. Mohli si práci hledat někde jinde, bylo to vnuknutí, to nebyla inspirace, to bylo vnuknutí. Já mám teorii, podle Apollinaira, „tím starým světem přec jsi znaven nakonec“, že to platí i na toto století a to platí i na mě, poněvadž já tam patřím. Porušované věci, co dělám, tomu říkám defektní umění. Poslechněte, já jsem toho musel ze sebe strhat, život to ze mě netrhal sám. Já jsem musel stírat, musel jsem setřít komunismus, musel jsem setřít všechno možné, co jsem zanedbal, v Praze jsem na to přišel, když jsem dělal stratifie. Člověk musí ze sebe, život z něj sloupá věci, až se dostane bůhvíkam, až se z něho stane troska.

Ty díry v nás se ohraničují postupně, nějak tak, že o nich člověk čím dál přesněji ví, kde jsou?

No jistě, dřív jsem o tom pořád tak nepřemýšlel jako teď, když to dělám. Ale když to děláte, tak vidíte, že na tom něco je, jenomže to nemá význam pro druhého, ten to bere jako umění, jako celek, ale já za tím musím mít ten život a tomu já říkám znát autobiografii. Vidíte, co jsem zanedbal, zbytečně; komu jsem ukřivdil. Čím je člověk starší, těchto chyb na sobě vidí hrozně moc. A já tomu říkám, poznej sám sebe, platí to neustále, já potřebuji o sobě přemýšlet, protože to poznej sám sebe, co ve vás je, můžete poznat jedině v dialogu s druhým.